

Žemaitiu kalbuos instētots

Udovič Arns

2023

APKLAUSA

Afrikatas žemaitiu kalbuo

Afrikata (luotīnēškā *affrico* „trēno“) – garsos atsérondons ēš spruogstamūju ē pūtamūju prībalsiu taront vēino karto, pvz., *c, ģ, dz, dž, pf, kh, kch, th*. Žemaitiu kalbuo pasētaika *c, ģ, dz, dž*.

Tēkslos

Žemaitē skértingā saka kaikatrus garsus. Šēts klausimīns ī šmuots klausēmū didiesnē klausimīna. Tēkslos paveizietē, kuokē dabā ī situacējē ē kāp rēktom sprēnstē rašība bēndrūs darbūs.

Apklausuos dalīvē

Kvēitēms atlēktē apklausa bova paskelbts socēliniūs tinklūs Facebook ē Mastodon. Aktīviausē dalīvava ēš žemaitēškā rašontiu grupiu. Tuoks ē bova tēkslos, ka apklausiamējē būtom suinterēsoutē žemaitēškas kalbuos ēšlēkēmo, anuos ateitēm ē rašība.

Rezoltatā

Apklausa troka 10 dēinū 2023 metu balondē mienesi, atsakē 111 prietelis. Atsakīmā ēš šalēpās ēsontiu vēituoviu ožrašītē pri vēinuos, pvz., Telšē ē Rainē, Vēišvēinu prirašītē pri Telšiū.

Ka apklausa bova atlēiktama žemaitēškūo auditorējuo, katra raša arba skaita žemaitēškā, ta ēr respondentā 99% atsakē esontis žemaitē, tik vēins respondents nuruodē esons ne žemaitio.

110 (99%): tāp

1 (1%): nē

I bēndra klausēma api raštingoma ē kalbuos muokiejīma tik 5 prietelē atsakē namuokontis žemaitēškā.

A ruokounatēis žemaitēškā?

106 (95%): tāp

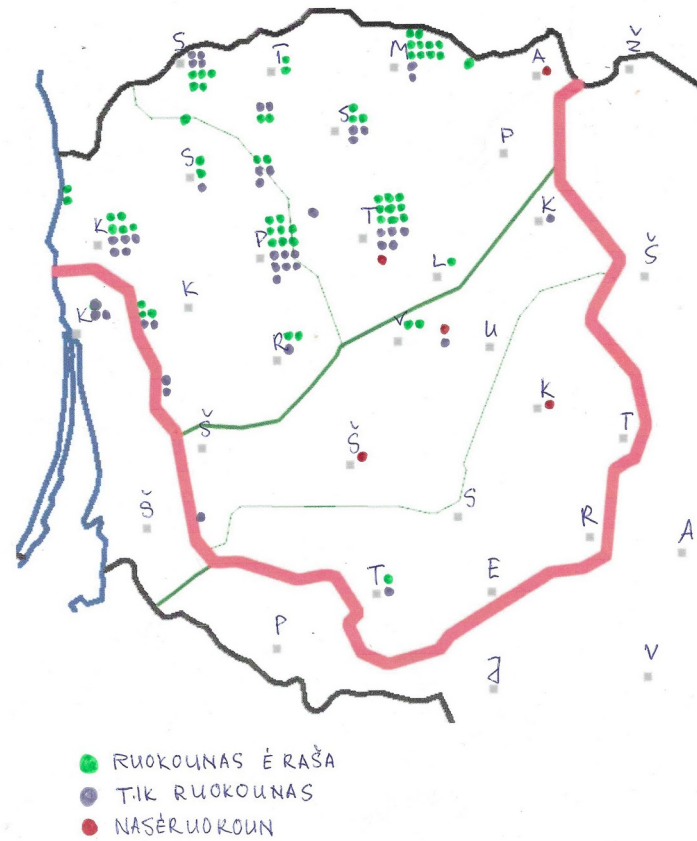
5 (5%): nē

Daugiausē namuokontiu rondas Žemaitējēs periferējuo, kor žemaitiu kalba mažiau nauduojama. Dā rēktom patiemitē, ka apklausuos dalīvē daugiausē atējē ēš „Žemaitēškas rašliavuos“ gropēs, kor daugiausē raša dounininkā.

A rašuoť žemaitēškā?

64 (58%): tāp

47 (42%): nē

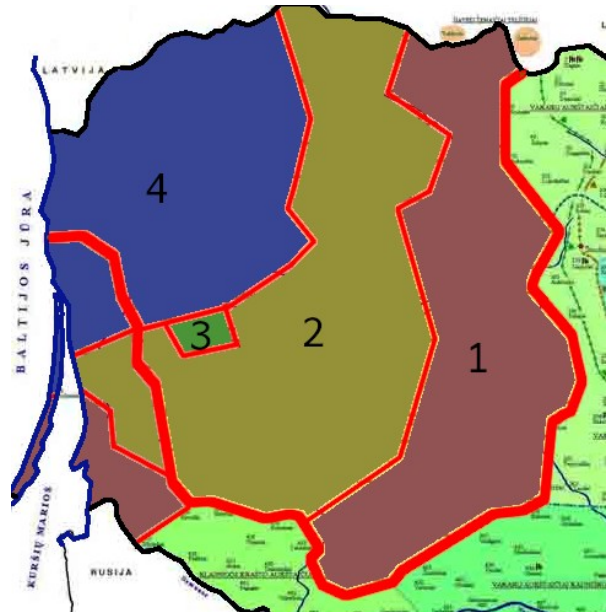

Labiausē rašontis cēntros ī Mažeikē, tuoliaus Skouds, Telšē, Plungē, Kretinga, Seda. Ēš mažiau atsakiusiu miestieliu ē suodu kāp rašontis pasirinka Īlakē, Palonga, Varnē, Gargždā, Salontā, Tauragie, Barstītē, Platelē.

Daugis rašontiū īr ēš dounininku tarmies pluota ē Varniū. Induomiesnis komentars šēlalēškē, ka jau sava tarmies nabmuok, ta muokuos **bēndrēnēs** žemaitiu kalbuos.

Patē sudietingiausias klausimāna šmuots bova dāktavardiu galūnies. Jē baafrikatiniu galūniu taislios¹ atruoda stabiliesnē, ta vēituos, kor turietom kaitaliuotēis so *č,dž* atruodē vēituom labā apgriovos ē navēinuoda. Žemaitē tor ketoris taislius kāp elgas so afrikatuoms galūnies (veizieket braižini)²:

- artiausē lietuviu vēsor prīš ožpakalinius balsius keit i *č,dž*. Tāp pat keit ē vns., kilm.l. ē dgs., vard.l., pvz., *jaučē-jaučē, medžē-medžē*. Braižinie pažimietē #1. Dā vadēn žemaitēšku afrikatu tipo.
- vadēnamējē vēdorē žemaitē vns., kilm.l. ē dgs., vard.l. afrikatu nator ē saka *jautē-jautē, medē-medē*. Braižinie pažimietē #2.
- dā XX om. vidurie bova žemaitiu dzūkā, katrēi vēituo afrikatu turiejē *c,dz*. Dabā šēta īpatībē jau īr ēšninkos. Braižinie pažimietē #3.
- be afrikatu ī vadēnamējē pajūrē žemaitē. Anēi vēsūs linksniūs tor *t,d*. Braižinie pažimietē #4.

Klausimāns sodarīts bova tāp, ka pradiuo vagol dgs., gal.l. nuoriejuos atskērtē pajūrē žemaitius nu lēkusiu.

Kon? dgs., gal.l.

Atsakusiūju daugiau bova ēš šiaurēs vakarēnēs posēs, ta ~72% atsēlēpē kāp pajūrē žemaitē. Ka jau apklausa bova ne tik šnekamuosēs kalbuos, ale ē rašumuosēs, ta tas galiejē ītakuotē atsakīmus ērgē ē pajūrē žemaitiu rītēnē lēnējē pasislinka rītau. Respondēntu atsērada net Telšiūs, Mažeikiūs, Loukie, Varniūs, katrēi naturiejē šētam linksnie afrikatu.

Vēinetēnē atvejē pasētaikē ē so maišītuoms galūniems, kas ruoda taislē apgriovēma arba kliauza atsakiniejont.

1 It. sistema

2 sodarīts vagol propesuoarē J.Pabriežas monograpējē „Žemaičių kalba ir rašyba“ 66 p. ē „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatiją“ 270 p.

Séikdams tēksloma bova ēškelts kāp kontrolinis klausēms veiksmāžuodē būt.č., vns., I a. afrikatā patikrintē ē karto nuoriedams patikrintē fakta, ka tas ī platiau paplētēn.

būtāsis čiesos, vns., 1 a.

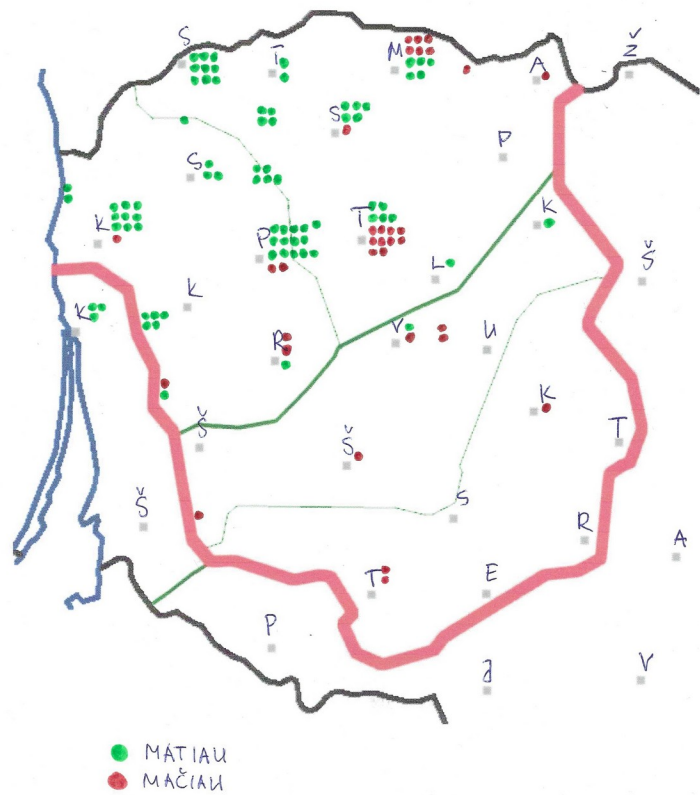
78 (70%): matiau

---

33 (30%): mačiau

Pruocēnts gavuos paviedos³, tačiau patvirtintē fakta, ka tas ī platiau paplētēn – nagal. Rasintās turiejē būtē parinkts es.č., vns., III a., pvz., *keit, aud*.

Pri afrikatu tēkrēnēma priskīriau ē tariamuosēs nūsakas. Šiou atvejo karto bova tēkrēnēma konstrukcējē *-iuo*, vēituo kāp ē lietovēškas *-iau*. Atsakīmā nustebēna.

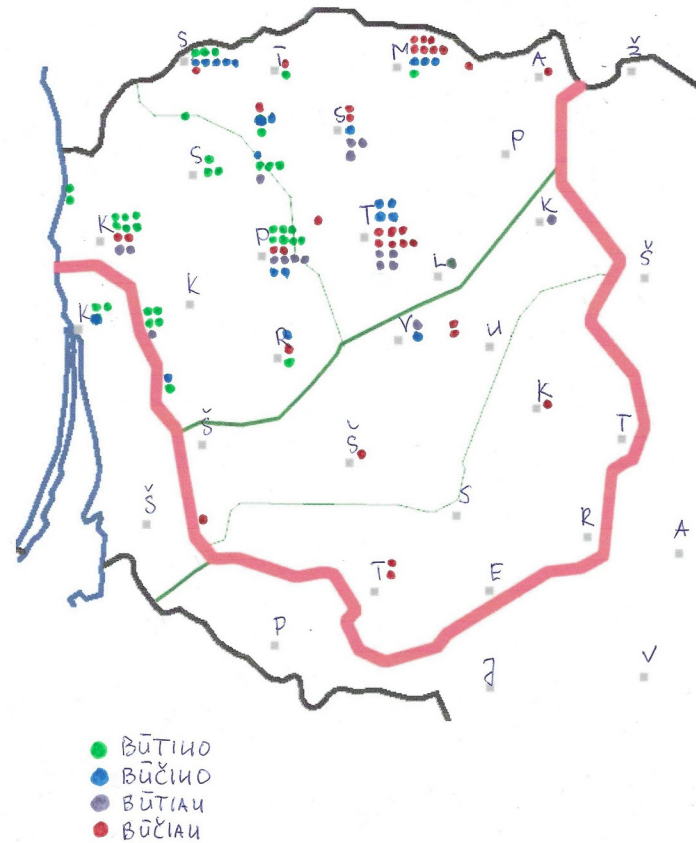
tariamuojē nūsaka, 1 a.

36 (32%): būtiuo
35 (32%): būčiau
22 (20%): būčiuo
18 (16%): būtiau

Jē veizietē vagol afrikatas nabovēma (ale pajūrē žemaitē) *būtiuo + būtiau*, ta gavuos tik **56%**. Daug mažiau nē kētor pajūrē žemaitiu ~70%.

Jē veizietē vagol duomēnēma konstrukcējē, ta *būtiuo + būčiuo* sodara tik **52%**.

Darītiuo ēšvada, ka konstrukcējē *būčiau* griaun pajūrē žemaitiu afrikatu taislio. Rasintās ana bova vēdorē ē rītū žemaitiu kalbuo, bet atvejē Mažeikiūs, Telšiūs, Varniūs so *būčiuo* ruoda, ka konstrukcējē so *-iuo* ī pēlnā prijimtēna visīms žemaitems.

Esminis klausēms sēikont bēndra rašumuojē darba bova api pasirinkēma. 33% respondēntu nanuoriejē ēšrēkštē sava nūmuonēs tou rēkalo, bet lēkēn smarkē nustebēna.

Kāp geriausē rašītē?

- 37 (33%): nažēnau

- 28 (25%): isivestē naujēs ruodbalsēs (lēteras, raidēs), ka tēktom visīms. Pvz., ũ,d: svetē, bet svetīū - kuožnos skaitītōm palē sava tarmē

- 18 (16%): vēsor t,d (nie kaitaliuojēma so č,dž), nes če dēdelis skērtoms nu lietuvīu kalbuos

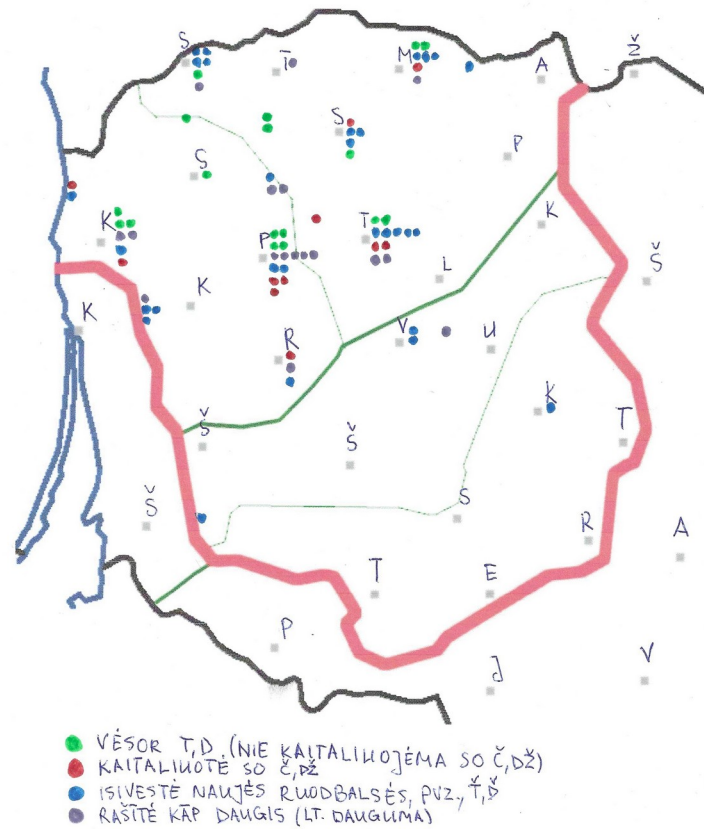

- 17 (15%): rašītē kāp daugis (lt. dauguma) rašōntīū raša pri tuo bēndra darba

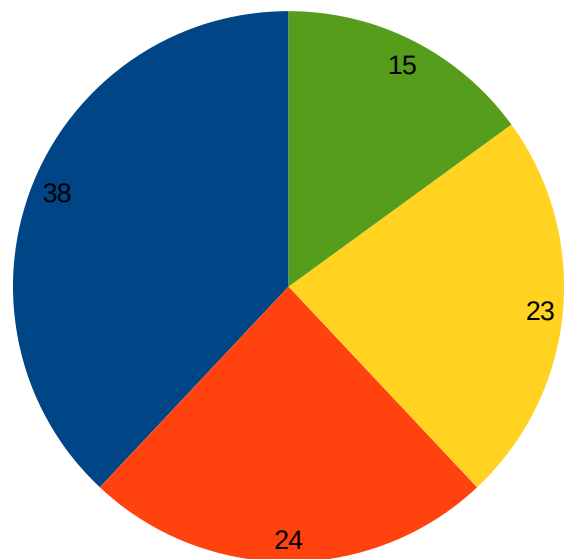

- 11 (10%): kaitaliuotē so č,dž, nes tāj daugis žemaitīu tar

Net 38%⁴ atsakīusīu bova linkēs isivestē naujē ruodbalsē⁵, kāp pavīzdi *t,d* (*t,d* so paukštōkās). Prīš metus bovau parēngēs pruojekta „Bēndrēnē žemaitīu kalbuos rašība“⁶, ale palaikīma solaukīau nuognē maža, vuo sekīeju, katrēi pruo bītōm tāj rašītē nabova ni vēina. Tudie monēm tuoks pasirinkēms pribluoškē.

- isivestē naujēs ruodbalsēs (lēteras, raidēs), ka tēktom visīms. Pvz., ũ,d: svetē, bet svetīū - kuožnos skaitītōm palē sava tarmē
- vēsor t,d (nie kaitaliuojēma so č,dž), nes če dēdelis skērtoms nu lietuvīu kalbuos
- rašītē kāp daugis (lt. dauguma) rašōntīū raša pri tuo bēndra darba
- kaitaliuotē so č,dž, nes tāj daugis žemaitīu tar

4 Prucēntā skaitliounamē nu atsakīusīūju, vz., dijagrama

5 Lt. raidē

6 https://www.academia.edu/71563924/B%C4%97ndr%C4%97n%C4%97s_%C5%BEemai%C5%A5iu_ra%C5%A1%C4%ABbas_pruojekts

Ontruo vėituo lėka pajūrė žemaitiu pasirinkėms so **24%**. Žėnont, ka pajūrė žemaitės pasižimiejė par 70%, ta tik kas trets pasėsakė ož sava ĩpatībės primetėma vėsėms. Kaitaliuotė so *č, dž* pasėsakė **15%**, ka ėš 28%, tik kas ontros pasėlėka pri sava.

Dėdelis šmuots atsakiusiu **23%** pasėsakė ož daugiausė naudojama konstrukcėjė.

Ta nuors 38% pasėsaka isivestė naujė ruodbalsė, bet daugiausė naudojamā „vėsor *t, d'*“ pridiejos ož daugoma pasėsakiusiu balsus, gaunas **47%**, kas ĩ bavėk posė.

Bēndras ēšvadas

- Atsakuovā daugiausē bova ēš šiaurēs Žemaitējēs, kor žemaitiu kalba dā platē nauduojama.
- Žemaitēškā raša (raštingoms) 58% asabū, katruos iduomaujas žemaitiu kalba ē linkēn skaitītē žemaitēška rašliava.
- Daugis rašontiū ir ēš dounininku tarmies pluota.
- Tarp atsakiusiūju ~72% pajūrē žemaitē, ~17% vēdorē žemaitē ē ~11% rītū žemaitē. Tuokē propuorcējē gal būtē ē dabartinie žemaitēškuo literatūruo.
- Patvirtinta Telšiū ipatībē vns., kilm.l. so galūnē *-iaus*.
- Konstrukcējē *būčiau* griaun pajūrē žemaitiu afrikatu taislio.
- Nuors 38% pasēsaka bēndram darbou isivestē naujēs ruodbalsēs, bet daugiausē nauduojamā „vēsor *t,d*“ pridiejos ož daugoma pasēsakiusiu balsus, gaunas 47%, kas ī bavēk posē.